
Kimmo Nuotio – Casper Herler
– Johan Boucht (toim./red.)

Nykyajan muuttuva oikeus – Nutida rätt i förändring

r.f. Justus ry. 10 vuotta/år

Julkaisuvaliokunta

Raimo Lahti, puheenjohtaja

Markku Helin

Mika Hemmo

Risto Nuolimaa

Lea Purhonen, sihteeri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 603 567, f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

Kannen kuva: Oikeuden tunnuksia esittävä korkokuva vuodelta 1786.

Vaasan hovioikeus. Valokuva: Unto Heinonen.

(Julkaistu Vaasan hovioikeuden luvalla.)

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISBN 951-855-192-8

Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 2001

Sisälllys – Innehåll

Esipuhe – Företal	7
<i>Kimmo Nuotio – Casper Herler</i>	
1 Muuttuuko oikeus todella? Oikeuskehityksen syvyys muutoksen vuosikymmenellä	11
<i>Kimmo Nuotio</i>	
2 Kiinnostaako enää pohjoinen?	53
<i>Pia Letto-Vanamo</i>	
3 Maailman oikeusperheiden luokittelu 2000-luvulla	67
<i>Jaakko Husa</i>	
4 Nautintaoikeus Sananvapaus ja sensuuri psykoanalyttisen lainopin tarkastelussa	83
<i>Ari Hirvonen</i>	
5 Seksuaalirikosten muutokset ja sukupuolittunut subjekti	113
<i>Johanna Niemi-Kiesiläinen</i>	
6 En legalstrategi för 2000-talet	141
<i>Lars D. Eriksson</i>	
7 Havaintoja hallinnollisten säädösten antovallan puitteista uuden perustuslain järjestelmässä.	153
<i>Mikael Hidén</i>	
8 Hyvä hallinto – aito perusoikeus?	177
<i>Olli Mäenpää</i>	
9 Kohti uuden talouden juridiikkaa	191
<i>Juha Pöyhönen</i>	
10 Osakkeenomistajan oikeudesta osallistua yhtiökokoukseen	207
<i>Heikki Toiviainen</i>	
11 Anspråk och säkringsåtgärd	223
<i>Marcus Norrgård</i>	

DEN JURIDISKA UTBILDNINGEN

12 Pedagogiska utmaningar för juristutbildningen	237
<i>Johan Bärlund</i>	
13 Behövs det en ny examensreform – juridik i småbitar eller som helheter?	249
<i>Thomas Wilhelmsson</i>	
14 Om sätten att utbilda jurister	257
<i>Dan Frände</i>	
15 Den juridiska utbildningen – ett genmäle	263
<i>Johan Boucht</i>	
16 Justus r.f. 10 år – Justus ry. 10 vuotta.....	281
<i>Katriina Kuusniemi – Sanna-Maria Jokinen</i>	
Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan Vaasan koulutusyksikössä aloittaneet opiskelijat vuosina 1991–2001	295
Justus r.f.:s styrelser åren 1991–2001	298
Kirjoittajaluettelo – Förteckning över författare	299

12 Pedagogiska utmaningar för juristutbildningen

1 Inledning

Det är billigt att utbilda jurister vid Helsingfors universitet, om man jämför juristutbildningen med andra utbildningar: Undervisningen domineras av katederbaserad undervisning i formen av s.k. massföreläsningar och studiegången baseras i hög grad på att studenterna avlägger skriftliga tentamina. Studenternas aktiviteter inom ramen för sina studier kretsar primärt kring frågan hur de skall klara sina tentamina och hur de skall samla ihop behövligt antal studieveckor för att bl.a. få studiestöd. Tentamina är i hög grad utformade så att studenterna skall läsa och lära sig kurslitteraturen. Ju bättre kurslitteraturen kan memoreras och ju noggrannare den kan upprepas ur minnet i tentamen, desto bättre är framgången i regel i tentamen. Föreläsningarna har som funktion att göra det lättare för studenterna att klara sig i tentamen, eftersom en avklarad föreläsningsserie antingen ersätter en bok eller ger bonuspoäng i tentamen.

Pedagogisk forskning och internationella jämförelser har dock entydigt visat att kritik kan riktas mot denna syn på undervisningen och studierna på universitetsnivå.¹ Min uppfattning är även att spørsmålet om vad studenterna egentligen lär sig under sin studiegång ofta har skjutits i bakgrunden. Vad vet vi egentligen om hur väl den nuvarande uppbyggnaden av de juridiska studierna garanterar en kvalitativt högstående yrkeskunskap hos de jurister som utexamineras? Den nuvarande studiegången har byggt på en utbredd uppfattning bland lärarkåren om att studenterna nog blir goda

¹ Se Jukka Koro, "Korkeakouluopiskelija – aikuinen myös oppijana", s. 101, i verket Juhani Aaltola & Markku Suortamo (red.) *Yliopisto-opetus – Korkeakoulupedagogiikan haasteita*, Juva 1995, s. 98–117.

jurister i takt med att de klarar av sina tentamina och skriver sin avhandling. Är det faktiskt så?

Under den allra senaste tiden har en markant förändring skett i den allmänna uppfattningen om studiernas mål och undervisningens roll åtminstone inom ledningen för Helsingfors universitet.² I maj 2000 har konsistoriet för universitetet slagit fast ett program för utveckling av undervisningen och studierna vid Helsingfors universitet 2001–2003 som ett svar på de allt mer kritiska röster som höjts mot de traditionella, lärarcentrerade undervisningsformerna inom den finska högskolevärlden. I programmet konstateras att målet med utvecklingen av studierna skall vara att tyngdpunkten förskjuts mot studie- och undervisningsformer där studenternas eget ansvar för sin inlärnin g står i fokus.³

Även vid juridiska fakulteten har en strategi utarbetats om hur undervisningen skall utvecklas. Andan i fakultetens strategi är densamma som i universitetets program, även om en viss försiktighet kan skönjas i fakultetens strategi. Dock framgår det klart att det nuvarande undervisnings- och studiesystemet inte kan anses optimalt.⁴

För att de uppställda målen i program och strategier skall kunna nås krävs det en klar attitydförändring bland både lärare och studenter. Universitetslära rnas attityder påverkas bäst genom att bl.a. lära rnas pedagogiska färdigheter lyfts fram och stärks. Som ett led i denna strävan har universitetet börjat ordna kurser i universitetspedagogik för lära rna. Själv har jag läsåret 2000–2001 deltagit i en svenskspråkig, fyra studieveckors kurs i universitetspedagogik och denna kurs har gett mig inspiration att skriva föreliggande artikel.

I min artikel kommer jag å ena sidan att presentera den ämnesdidaktiska studie som jag gjort som ett led i kursen i universitetspedagogik. Målet med min ämnesdidaktiska studie har varit att undersöka hur juridiska fakultetens och främst de(n) ansvariga professor(er)n(a)s syn på kursinnehållet och undervisningen har förändrats under de 90 år som förflutit mellan två undersökta läsår, dvs. 1910–11 och 2000–01. Mitt perspektiv är således

² En orsak till universitetets aktivitet är att det enligt UniversitetsL 5 § krävs att universiteten skall utvärdera sin utbildning.

³ *Helsingin yliopiston opetuksen ja opintojen kehittämisohjelma – Program för utveckling av undervisningen och studierna vid Helsingfors universitet – Programme for Development of Teaching and Studies at the University of Helsinki 2001–2003*, Helsingfors 2000.

⁴ Se *Oikeustieteellinen tiedekunta – Opetuksen kehittämisstrategia 2000*, <http://www.helsinki.fi/oik/tdk/tdk/opetusstrategia2000.html> (27.6.2001).

till denna del bakåtblickande i denna artikel. Slutresultatet av studien kan te sig något förvånande, eftersom min konklusion är att undervisnings- och studieformerna läsåret 1910–11 till en del kan hävdas ha stått närmare de ideal som modern pedagogisk forskning rekommenderar än vad undervisnings- och studieformerna läsåret 2000–01 gjorde!

För det andra är min avsikt i denna artikel att kort presentera min egen syn på hur undervisningen och studierna i juridik borde ändras i en nära framtid. Till denna del är min artikel framåtblickande.

2 Undervisningen och studierna i civilrätt läsåret 1910–1911 och 2000–01

2.1 Syftet med studien

Det torde vara notoriskt känt att normmaterialet, dvs. antalet lagar, förordningar och författningar på lägre nivå, under tiden mellan de två undersökta läsåren 1910–11 och 2000–01 har vuxit exponentiellt.⁵ Dels har allt fler livsområden underkastats reglering, dels har det krävts en allt mer specialiserad reglering pga. att utvecklingen i samhället gått mot allt mer diversifierade företeelser. Hur har denna samhällsutveckling avspeglat sig på uppfattningen om vad studenterna skall lära sig? Vilka anvisningar ges studenterna om hur de skall inhämta kunskapen? Hur är tentamina utformade? Hur är undervisningen i övrigt utformad? Dessa frågor skall jag i det följande försöka besvara separat för de två undersökta läsårens 1910–11 och 2000–01 del. Studien har jag begränsat till en jämförelse av kursfordringarna och undervisningen i ämnet civilrätt. Läsåret 1910–11 har jag beaktat ämnet civilrätt inom ramen för den s.k. rättsexamen, som läsåret 2000–01 närmast motsvaras av juris kandidatexamen.

Det som något försvårar jämförelsen mellan de två läsåren och som visar en tydlig utvecklingstrend är att civilrätten läsåret 1910–11 utgjorde ett enda ämne inom rättsexamen,⁶ medan civilrätten läsåret 2000–01 och även i den närmaste framtiden består av tre ämnen, dvs. civilrätt (egentligen obligationsrätt), sakrätt samt familje- och arvsrätt. Ett ämne har blivit tre.

⁵ År 1910 omfattade Finlands författningssamling 141 författningar, år 2000 var antalet 1307 författningar. Ökningen har varit markant.

⁶ Kursfordringarna för läsåret 1910–11 är hämtade ur *Studier och Examina i juridiska fakulteten*. Helsingfors 1910, s. 11–12.

2.2 Studierna i civilrätt läsåret 1910–11

Kursfordringarna läsåret 1910–11 bestod av ett tiotal böcker på sammanlagt ca 3000 sidor. Antalet författningar som skulle studeras var inte stort. Förutom 1734 års lag jämte ändringar och kompletteringar av den var normmaterialet sparsamt. Ett par andra lagar nämns i litteraturlistan, i vilken det i övrigt ingick verk dels av rättspositivistisk natur, dels av rättshistorisk och rättsteoretisk natur. Ämnets professor torde helt självständigt ha valt litteraturen. I studiehandboken betonades att studenterna å ena sidan skulle studera 1734 års lag i sin ursprungliga form och å andra sidan i sin gällande form.⁷ Lagstiftningen skulle sättas in i ett historiskt perspektiv.

Föreläsningarna verkar ha utgjort ett viktigt stöd för inläringen. Av studiehandboken framgår att föreläsningarna åtminstone officiellt uppfattades som en oskiljaktig del av studierna. Studenterna uppmanades att

”före hvarje föreläsning göra sig förtrogna med den l a g t e x t, som föreläsningen kommer att beröra, samt, om möjligt, med hjälp af tillgänglig litteratur eller förut gjorda anteckningar b e r e d a s i g på det, som kommer att föredragas.”⁸

I studiehandboken betonades det att det talade ordet gjorde det lättare för studenterna att inhämta kunskapen än genom att bara läsa tentamenslitteraturen. Eftersom det totala antalet närvarande studenter vid fakulteten den 5 oktober 1910 var 554, är det förståeligt att professorerna i princip hade en bättre överblick över studenterna än vad läget är i dag, särskilt när även tentamina var muntliga. Studenterna rekommenderades att regelbundet besöka lärarna i fråga för att få personlig handledning.⁹

Läsåret 1910–11 hade fakultetens dekanus, prof. Jakob Wilhelm Chydenius huvudansvaret för föreläsningarna i civilrätt. Han föreläste kontinuerligt över hela läsåret fyra timmar i veckan, dvs. en timme måndag, tisdag, torsdag och fredag. Hösten 1910 fortsatte han en kurs ”öfver de särskilda förmögenhetsrättsliga kontrakten” som han påbörjat redan föregående läsår och våren 1911 föreläste han om sakrätt.¹⁰ Det var således inte fråga om

⁷ *Studier och Examina i juridiska fakulteten*. Helsingfors 1910, s. 3.

⁸ *Studier och Examina i juridiska fakulteten*. Helsingfors 1910, s. 6.

⁹ *Studier och Examina i juridiska fakulteten*. Helsingfors 1910, s. 4.

¹⁰ *Kejserliga Alexanders-universitetet i Finland. Program för läsåret 1910–11*. Helsingfors 1910, s. 7–9. Chydenius höll sina föreläsningar planenligt fram till maj 1911 då han emellertid var sjukledig till terminens slut. Se *Redogörelse för Kejserliga Alexanders-universitetet i Finland under läsåren 1908–11*. Helsingfors 1911, s. 4–5.

någon periodundervisning, utan studenterna följde föreläsningarna en längre tid tills tentamen var godkänd. Även temat för föreläsningarna var vidsträckt.

Ur fakultetens protokoll är det svårt att närmare få någon uppfattning om hurdan sättet var på vilket Chydenius föreläste, men de memoarer som finns att tillgå kan ge en levande skildring av professorernas undervisning. Chydenius uppfattades som en fängslande föreläsare. Hans föreläsningar beskrivs som

”enastående nöjestillställningar till vilka man kom inte för att lära sig något, utan för att de var så omåttligt roliga.”¹¹

Även tentamina, som var muntliga, kan karakteriseras som undervisnings-situationer. Professorerna tog emot studenterna i sitt hem och examinationen skedde ofta med en mindre grupp studenter samtidigt. På detta sätt kunde en dialog uppstå mellan läraren och studenterna. Studenterna tilläts inte ha hjälpmedel med sig vid tentamen, utan det förutsattes att studenterna kunde återge de juridiska normerna ur sitt minne. Om Chydenius berättas att tentamina hos honom var ”förtjusande tillställningar” där det bjöds på förfriskningar. Samspråk om annat än juridik var även tillåtet. Ibland fick studenterna besöka professorn tre dagar i följd innan han kunde besluta vem som kunde godkännas och med vilket betyg.¹²

Visst kan memoarer skrivna decennier efter att författaren i fråga studerat ge en romantiserad bild av hur studierna i praktiken framskred och vad studenterna i fråga lärde sig, men det oaktat ger de en fingervisning om att åtminstone de föreläsningar som Chydenius höll var annorlunda än dagens föreläsningar.¹³ Är det så att något positivt som kunde förknippas med den studieform som existerade läsåret 1910–11 har gått förlorat under de följande 90 åren?

¹¹ Min översättning. Honkasalo, Brynolf: *Elämä antaa ja ottaa*. Tavastehus 1967, s. 109–110. Honkasalo studerade för rättsexamen åren 1908–11 och blev sedermera professor i straffrätt.

¹² Honkasalo, Brynolf: *Elämä antaa ja ottaa*. Tavastehus 1967, s. 107–108.

¹³ Föreläsningarnas karaktär berodde naturligtvis mycket på lärarens person. Av Serlachius, Allan: ”Lainopilliset opintomme”. *Lakimies* 1905, s. 75–76, får man dock en mycket negativ bild av undervisningen i juridik vid fakulteten. Serlachius beskriver föreläsningarna som bortkastad tid för studenterna. Även Kangas, Urpo (red.): *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*, Juva 1998, s. 30–31 och Pihlajamäki, Heikki & Lindblom-Ylänne, Sari: ”Langdellin ja Deweyn ongelmat: oikeustieteen opetuksen uudet haasteet”, *Oikeus* 2001, s. 173–174, beskriver nivån på den juridiska undervisningen som låg i början av 1900-talet.

2.3 Studierna i civilrätt i vidsträckt bemärkelse läsåret 2000–01

Hur skiljer sig situationen läsåret 1910–11 från dagens läge?¹⁴ När det gäller tentamenslitteraturen krävs det fortfarande att studenterna läser de böcker som angetts i litteraturlistan. Visserligen kan studentföreningarna årligen framföra önskemål angående tentamenslitteraturen, men i sista hand är det ämnets lärare som i praktiken bestämmer vad som skall läsas. En av de tre tentamina som numera bildar civilrätten är en s.k. lagbokstentamen, vilket betyder att studenterna vid tentamen i sakrätt får ta med sig lagböckerna till den skriftliga tentamen. Detta innebär att studenten inför en sådan tentamen lär sig var de relevanta normerna hittas i lagböckerna samt försöker memorera det stoff som finns i kursböckerna men som saknas i lagböckerna. I de två övriga tentamina är lagboken inte tillåten, varför studenterna helt måste lita på sitt goda minne i tentamen.

När de tre tentamina betraktas separat har antalet sidor som skall läsas inför en tentamen minskat (1800 sidor, 1300 sidor respektive 1100 sidor), medan det sammanlagda antalet sidor har ökat från ca 3000 läsåret 1910–11 till 4200 sidor läsåret 2000–01, dvs en ökning med 40 %. De lagar och förordningar som studenterna måste memorera inför tentamen i civilrätt och familje- och arvsrätt är sammanlagt 43 stycken. Även här har det skett en klar ökning jämfört med 90 år tidigare. Materialet är numera enbart rättspositivistiskt, dvs. studenterna behöver inte längre studera historiskt material.¹⁵

Föreläsningarnas betydelse som en del av studierna har minskat. Enligt studiehandboken är minimikravet för en student att han *under hela sin studietid* följer minst *fem* föreläsningsserier på 24 timmar inom ramen för de obligatoriska ämnesstudierna. Familje- och arvsrätten är på så sätt i särställning att man föreskrivit att en föreläsningsserie i ämnet är obligatorisk för studenterna. När det gäller civilrätten och sakrätten är det däremot möjligt att gå upp i den skriftliga tentamen utan åhörda föreläsningar. I de tre ämnena erbjöds läsåret 2000–01 sammanlagt 12 föreläsningsserier av åtta lärare.

Min uppfattning är att det är en regel att studenterna kommer helt oförberedda till föreläsningarna. I studiehandboken läsåret 2000–01 fanns likväl

¹⁴ Uppgifterna bygger på Juridiska fakultetens studiehandbok 2000–2001 samt sådan information som jag besitter som lärare vid fakulteten.

¹⁵ Numera finns en särskild tentamen i rättshistoria, där dock civilrättens historia utgör en försvinnande liten del.

inte någon anvisning om att studenten skulle eller borde förbereda sig inför en föreläsning. Föreläsningarna hålls som periodundervisning, normalt under ett par–tre veckors tid. Eftersom föreläsningsserier ordnas en eller två gånger per läsår, är det ofta så att studenterna i god tid före tentamen deltar i föreläsningsserien. Nackdelen med detta är att studenten håller på och förbereder sig för en annan tentamen medan han eller hon deltar i föreläsningsserien. På detta sätt stöder föreläsningarna inte tentamensläsandet.

Många föreläsningsserier avslutas med ett skriftligt förhör på basis av vilket betyget i föreläsningsserien fastställs. För att studenterna skall spöras att åhöra föreläsningar ger en avklarad föreläsningsserie antingen rätt att kompensera en bok i tentamen eller rätt till bonuspoäng. Studenterna åhör föreläsningarna krasst sagt – inte för att lära sig – utan för att klara sig lättare i tentamen.

Dagens tentamina är enbart skriftliga i de tre ämnena. Detta beror på att antalet studenter vid fakulteten är drygt 2000. I tentamina är det viktigt att studenterna kan återge innehållet i normerna rätt – i tentamen i civilrätt och familje- och arvsrätt – ur minnet eller – i tentamen i sakrätt – med hjälp av lagböckerna. Bland lärarna upplevs lösning av s.k. rättsfall, där det krävs att studenterna kan tillämpa normerna på sådana fakta som angetts i fallet, som en av grunderna för att det juridiska tänkandet skall utvecklas. Därför föredras rättsfallen framför essäfrågor i tentamina.

Tentamina är masstillställningar med 50–150 studenter i samma sal och de pågår 5 timmar. En tentamen är en helt individuell prestation för studenterna och de övervakas strängt så att fusk inte blir möjligt i tentamen. En student som klarar tentamen bryr sig sällan om att närmare ta reda på vad han eller hon fått poäng för.

Efter att systemet med påteckning för en avklarad tentamen slopades för ett tiotal år sedan, kan det hända att en student godkänns i en tentamen i ett ämne utan att han eller hon har talat med eller träffat en enda lärare i ämnet. Studiehandledningen på ämnesstudienivå är numera i praktiken koncentrerad till en särskild studiesekreterare och särskilda studiehandledare.

2.4 Utvärdering

Pedagogiskt sett ter det sig som om det skulle ha skett en tillbakagång under de 90 åren från 1910–11 till 2000–01. I takt med att normmaterialet vuxit har den grundläggande synen på vad studenterna skall lära sig inte

ändrats. Föreläsningsserier skall studenterna täcka hela det civilrättsliga fältet. Detta har lett till ett uppenbart *förytligande* av studenternas kunskaper i och med att ett mycket mer omfattande område skall behärskas. Det *historiska* perspektivet har också försvunnit. Även detta torde bidra till att studenterna inte uppnår samma förståelse av rätten som för 90 år sedan.

Den *personliga kontakten* och *växelverkan* mellan lärare och studenter har minskat, eftersom det i dagens läge är möjligt att klara av ämnesstudierna mer eller mindre anonymt. Till följd av de korta föreläsningsserierna har möjligheterna till en djupare växelverkan mellan lärare och studenter ytterligare minskat. Det är även uppenbart att studierna blivit mer *anonyma* i förhållandet mellan studenterna, eftersom en skriftlig examination hindrar att studenten tar del av vad hans studiekamrater kan.

Föreläsningarna utgör inte längre det naturliga led i inhämtandet av kunskap, utan syftet med dem är att skaffa studenterna vissa *fördelar i tentamen*.

Då ämnena blivit fler har studenternas förmåga att behärska *större helheter* blivit sämre. Man kunde tala om en fragmentarisering av studenternas kunskaper. De många tentamina torde ha lett till att studenterna "tankar" information strax före tentamen. Information som lagras i korttidsminnet har en tendens att även försvinna snabbt ur minnet.

Det kan låta märkligt, men en återgång till en del av de undervisningsformer som iaktogs i början av 1900-talet – såsom kontinuerliga föreläsningar och muntliga tentamina – skulle pedagogiskt sett leda till mer motiverade inlärnings- och undervisningsformer. Visst kan undervisningen läsåret 1910–11 kritiseras för att studentperspektivet inte togs på allvar, eftersom studenterna säkerligen långtgående uppfattades som objekt i undervisningen, men ändå verkar det som om den tidens undervisning skulle ha stått närmare dagens ideal än vad en stor del av dagens undervisning på juridiska fakulteten gör.

3 Hur borde studierna utvecklas?

En av de grundläggande principerna för effektiv inläring betonar att kunskap byggs upp genom att ny information så att säga förankras i personens tidigare kunskapsstrukturer. En effektiv inläring förutsätter därför att utgångspunkten vid inläringen är det som studenterna redan kan.¹⁶ Eftersom

¹⁶ Se Marton, Ferenc: "Mot en medvetandets pedagogik", s. 99 i verket Uljens, Michael (red.): *Didaktik – teori, reflektion och praktik*, Lund 1997, s. 98–119.

rätten trots allt kan uppfattas som ett system bestående av delar som står i logisk relation till varandra, är det nödvändigt att en viss vikt läggs på den ordning i vilken studenterna skall lära sig de olika rättsområdena. Det är ett faktum att det är svårt att förstå sig på skatterätt utan kunskaper i t.ex. civilrätt, sakrätt, bolagsrätt och bokföring, varför det inte kan vara möjligt att låta studenterna välja fritt i vilken ordning de olika rättsområdena läses.

En annan insikt har blivit aktuell till följd av normmaterialets exponentiella ökning. Vi måste öppet medge att det inte längre kan krävas att studenterna behärskar t.ex. hela det civilrättsliga området på samma sätt som en jurist gjorde för 90 år sedan. Samma kunskapsbredd inom det civilrättsliga område i dag som för 90 år sedan leder lätt till att kunskapen blir mycket ytligare. I viss mån har utvecklingen här gått i rätt riktning, då man i samband med 1996 års examensreform minskade på omfattningen av de obligatoriska ämnesstudierna, som tidigare således var ännu mer omfattande. I samband med examensreformen skapades de kompletterande studierna, som visserligen ger studenterna en viss valfrihet i fråga om vad de vill fördjupa sig i. Det problematiska är dock att studenterna även ges en fullständig frihet att välja tidpunkten för när de tar en kompletterande kurs efter den obligatoriska ämnesstudietentamen. Den kompletterande kursen borde följa i regel direkt på de obligatoriska ämnesstudierna för att ge studenterna en fördjupad förståelse av rättsområdet. Vid en kommande reform av studierna borde därför en viss återgång ske till större helheter inom ramen för studierna.

Om målet för juristutbildningen är att studenterna skall inhämta långvariga kunskaper på en djup nivå, är det klart att studierna inte kan vara utformade så att studenterna sporras att på en kort tid inför en tentamen lära sig utantill större mängder textbaserad information. Det sätt på vilket studenterna förbereder sig inför en tentamen vid juridiska fakulteten leder lätt till att studenterna inhämtar sådan faktakunskap om rätten att de åtminstone under och en kort tid efter tentamen mekaniskt kan upprepa vad som ingår i ett visst lagrum. Man kan fråga sig – med utgångspunkt i *Blooms taxonomi* – om det nuvarande sättet för examination garanterar att studenterna inhämtar även sådan kunskap om rätten 1) som innebär *förståelse* av rätten, 2) som ger färdigheter att *tillämpa* kunskapen på nya situationer, 3) som ger redskap att *analysera* rättsliga situationer, 4) som ger en förutsättning för självständig *synes* i fråga om rättsliga spørsmål samt 5) som lägger grund för en *värdering* av det rätts-

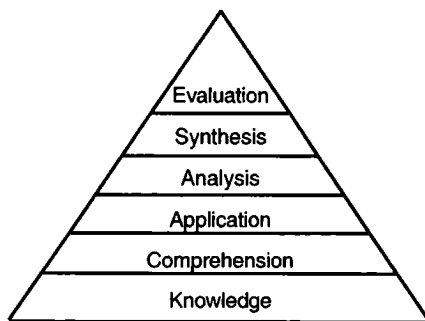
liga materialet.¹⁷ Jag hävdar att systemet med enbart skriftliga tentamina som examinationsform inte är det optimala sättet för att uppnå även de högsta formerna av kunskap i Blooms taxonomi. Examinationsformerna inom ramen för ämnesstudierna borde därför reformeras så att det traditionella sättet att "tanka" kunskap inför en tentamen inte längre är ändamålsenligt. Andra typer av examination än skriftliga tentamina när det gäller de obligatoriska ämnesstudierna har dock låtit vänta på sig vid fakulteten och med hänvisning till resursbrist uppfattas de skriftliga tentamina som de enda som i praktiken kan genomföras.¹⁸ Här önskar jag mer mod av lärarna att öppet söka efter alternativa sätt för examinationen.

Läser man universitetets program för utveckling av undervisningen, står det klart att de nuvarande undervisningsformerna vid juridiska fakulteten inte på långt när uppfyller målet att undervisningen skall bygga på elevcentrerat lärande. Passiverande föreläsningar får inte längre utgöra lejonparten av undervisningen vid fakulteten. I stället måste nya undervisningsformer tas i bruk. Aktiverande undervisningssätt är t.ex. case-baserad undervisning, upptäcktsbaserad inläring, problemcentrerad och problembaserad inläring, simulering och spel samt olika former av rollspel.¹⁹ Många av dessa undervisningsformer kräver av läraren en helt annan attityd till undervisningen. Vid t.ex. problembaserad inläring är det studenterna som är aktiva och själva tar ansvar för sin inläring. Läraren fungerar snarare som en tutor då han genom

¹⁷ Se Bloom, Benjamin S. & Hastings, J. Thomas & Madaus, George F.: *Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning*, s.l. 1971, s. 271–273. Enligt Blooms taxonomi kan den kunskap som en student skall inhämta rangordnas utgående från målsättningen med kunskapen. En högre nivå innehåller alltid de lägre nivåernas kvaliteter. Kunskapsmålen är faktakunskap, förmåga att förstå, förmåga att tillämpa, förmåga att analysera, förmåga att skapa syntes samt förmåga att ge värdeomdömen. Blooms taxonomi brukas avbildas som en triangel indelad i horisontella segment med faktakunskapen i botten och värdeomdömena i toppen.

¹⁸ Se *Oikeustieteellinen tiedekunta – Opetuksen kehittämisstrategia*, <http://www.helsinki.fi/oik/tdk/tdk/opetusstrategia2000.html> (27.6.2001).

¹⁹ Se en god översikt över vad dessa begrepp innebär dels ur studentens, dels ur lärarens perspektiv, *What Is The Relationship Between Problem-Based Learning And Other Instructional Approaches?* <http://www.imsa.edu/team/cpbl/intro/matrix/matrix2.html> (25.6.2001). Se även temanumret om undervisning i juridik, *Oikeus* 2001, s. 167–256.

att kommentera eller ställa frågor styr studenternas diskussion och försöker se till att alla studenter är aktiva.²⁰ För en lärare som tidigare så gott som ensam talat i undervisningssituationen kan en omställning till nya undervisningsformer kännas svår. Också studenternas reserverade inställning till nyheter måste beaktas.

I motsats till vad som anförs i juridiska fakultetens program för utvecklingen av undervisningen 2000, borde dessa nya undervisningsformer enligt min mening tas i bruk särskilt på ämnesstudienivå och inte enbart inom ramen för de kompletterande och fördjupande studierna. Ämnesstudieskedet utgör nämligen en så betydande del av de juridiska studierna att en reform av undervisningen just på denna nivå är av särskild vikt. Likväl måste erkänsla ges åt de lärare på fakulteten som redan prövat på nya undervisningsformer. Experiment med problembaserad inläring har skett och ett mycket omtyckt alternativt undervisningssätt är det företagsspel som redan under flera års tid ordnats vid fakulteten.

En av mina konklusioner i min studie var att växelverkan och kontakterna mellan studenterna å ena sidan och lärarna å andra sidan är sparsamma i dagens läge. Denna iakttagelse gäller främst de studenter som studerar i Helsingfors. För de studenter som inleder sina studier i juridik i Vasa är situationen mycket bättre. Till följd av att årskullen består av knappt 20 studenter som förutsätts studera i någorlunda samma takt under ledning av den professor som ansvarar för koordineringen av undervisningen i Vasa, uppstår här ett förhållande mellan läraren och studenterna som inte har någon motsvarighet i Helsingfors. Studiemiljön i Vasa är onekligen tryggare än studiemiljön i Helsingfors, eftersom tröskeln att diskutera studiefrågor och studiesociala frågor med den ansvariga läraren i Vasa är klart lägre än vad tröskeln är för en student i Helsingfors att i samma problem vända sig till en lärare. En reform av studierna och särskilt undervisningen skulle säkerligen öka växelverkan och kontakterna mellan studenterna och lärarna.

Som avslutning vill jag lyfta fram tanken på att vi i Helsingfors borde ta lärdom av hur utbildningen i Vasa utfallit och till vissa delar införa en motsvarande studiegång som i Vasa. Det som varit mest lyckat i Vasa är att en mindre grupp studenter följer ett studieprogram där det i förväg är fastslaget vilka studieperioder som avläggs och i vilken ordning.²¹ Jag kastar

²⁰ En god introduktion till metoden ger Egidius, Henry: *Problembaserad inläring – en introduktion*, Lund 1991.

²¹ En annan fördel med utbildningen i Vasa är naturligtvis den fungerande tvåspråkigheten.

därför fram tanken att de som klarat det svenskspråkiga urvalsprovet i Helsingfors i framtiden skulle studera enligt en särskild svenskspråkig studie-
linje, där studiegången i förväg skulle vara klarare utstakad av oss lärare,
där undervisningen till ringa del skulle bygga på traditionell katederunder-
visning och där examinationen inte längre skulle domineras av skriftliga
tentamina i ämnesstudieskedet. Nackdelen med en dylik ordning för stu-
denterna skulle likväl vara att den akademiska friheten skulle begränsas.
Men är inte detta ett skäligt pris för att få pedagogiskt sett mer ändamåls-
enliga studier?